

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommentit demokradiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK kiittää oikeusministeriön johdolla tehtyä valmistelutyötä. Periaatepäätöksen luonnoksessa kuvataan monipuolisesti ja selkeästi niitä varsin monitahoisia haasteita, joita demokratiapolitiikka sekä Suomessa että globaalisti kohtaa.

SAK katsoo, että kaiken perustana on yksilö, kansalainen. Mitä paremmat tiedot ja valmiudet yksilölle voidaan taata, sitä paremmin voidaan ehkäistä eriytymiskehitystä, osattomuuden tunnetta, systeemisen luottamuksen rapautumista, hyväksikäyttöä tai disinformaatiovaikuttamista

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Vaalijärjestelmän uudistaminen***
- ***Vaalien turvallisuuden vahvistaminen***
- ***Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto***
- ***Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen***

SAK kantaa syvää huolta äänestysaktiivisuuden eriytymisestä ja laskusta. Tutkimusten mukaan työväestöön kuuluvien keskuudessa äänestysaktiivisuus on alhaisempaa kuin toimihenkilöiden tai johtavaan asemaan kuuluvien väestöryhmissä. SAK kannattaa esitystä demokratiakasvatuksen

kehittämisestä sekä pitää selkokielisen viestinnän lisäämistä tärkeänä. Lisäksi SAK katsoo, että sekä ennako- että vaalipäivän äänestyspaikkoja olisi perusteltua lisätä.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.***
- ***Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.***
- ***Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.***
- ***Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.***

SAK kannattaa kansalaisaloitteiden raukeamisen uudelleen määrittelyä. Nykytilanne, jossa aloite raukeaa vaalikauden päättyessä, on kansalaisaktiivisuuden ja osallisuuden näkökulmasta tarkasteltuna huono. SAK myös esittää, että nykyistä 50 000 kannatusilmoituksen vaatimusta laskettaisiin.

Vaikuttamis- ja osallisuusmuotoja kehitettäessä on kiinnitettävä huomiota ja aidosti huolehdittava siitä, että eri intressiryhmien ääni saadaan kuuluviin. Tällä hetkellä kuullaan paikallisesti esimerkiksi yrittäjäjärjestöjen ja kauppakamarien ääntä mutta ei työmarkkinajärjestöjä. Suomalainen ammattiyhdistysliike on kuitenkin merkittävä osa toimivaa kansalaisyhteiskuntaa.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- ***Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.***
- ***Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.***
- ***Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.***

- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***
- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***
- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.***
- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

SAK pitää huolestuttavana periaatepäätöksessä kuvattua opettajien osaamistason ja valmiuksien vaihtelevuutta. Lisäksi on selvää, ettei teemojen opetus saisi missään tilanteessa olla kiinni opettajan omasta aktiivisuudesta tai kiinnostuksesta. SAK tukee vahvasti esitystä, jonka mukaan kaikilla kouluasteilla varmistetaan riittävä ja kohderyhmälähtöinen tietopohja demokratiasta, ihmisoikeuksista ja osallistumisesta.

SAK katsoo, että yksi osa tätä koulutuskokonaisuutta on riittävät työelämävalmiudet. Yhteiskunnallisiin aineisiin on sisällytettävä työntekijän oikeuksien ja velvollisuuksien tunteminen yrittäjyyksikasvatuksen rinnalle. Erityisen tärkeää on maahan muuttaneiden huomioiminen. Esimerkiksi SAK ylläpitää maksutonta matalan kynnyksen neuvontapalvelua ja tarjoaa kirjallista perustietoa työelämän pelisäännöistä yli 20 kielellä. Oikea tieto omalla äidinkielellä helpottaa integroitumista suomalaiseen työelämään ja yhteiskuntaan sekä vähentää työperäisen hyväksikäytön riskiä. Ammattiyhdistysliikkeellä on myös sivistys- ja kasvatustehtävä

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- ***Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.***
- ***Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.***
- ***Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.***

Lainsäädäntöprosessin sujuvuus edellyttää, että lainvalmistelutyöhön osoitetaan merkittävästi lisäresursseja. Resurssipula näkyy mm valmisteluprosessin kankeutena ja hitautena sekä lakien käännytyksen ongelmassa. On myös perusteltua avata lain valmistelua nykyistä enemmän

kansalaisille, minkä lisäksi yksittäisten kansalaisten mahdollisuuksia ottaa kantaa/osaa valmisteluprosessiin on lisättävä.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistuminstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Kärjistynyt, vääristynyt ja vastakkainasetteluun voimakkaasti pyrkivä keskustelukulttuuri on yksiselitteisesti tuomittavaa. Sosiaalisen median tarjoama nopea ja anonyymi ympäristö on oivallinen väylä lietsoa epäluuloa väestöryhmien välille viljelemällä osatotuuksia, kärjistettyjä ja väritettyjä – usein asiayhteydestä irrotettuja tarinoita. Osuessaan väestöryhmään, jonka medialukutaito ei ole hyvällä tasolla tai jonka kansalaispätevyys on alhainen, syntyy pahimmillaan tilanne, jossa disinformaatiosta tulee totta. Tämä tilanne puolestaan johtaa usein yhä kärjistyvään keskusteluun ja jopa vihapuheeseen.

On jo kansallisen yhtenäisyyden, eheyden ja sisäisen turvallisuuden kannalta välttämätöntä, että yhteiskunnan jokainen toimija tekee kaikkensa ilmiön kitkemiseksi. Suuri vastuu on myös perinteisellä medialla. Millaisia uutisotsikoita se julkaisee ja miten esimerkiksi nettisivujen keskustelupalstoja moderoidaan.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*

- ***Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.***
- ***Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.***
- ***Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.***
- ***Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.***

Järjestötoiminta ja -osallistuminen on suuressa murroksessa. Vaikka Suomi on edelleen yhdistysten luvattu maa, on perinteinen yhdistysmuotoinen toiminta saanut rinnalleen uusia, verkostomaisempia ja vapaamuotoisempia toimintamalleja. Toimijuuden muutos haastaa perinteisen järjestökentän lisäksi myös valmistelu- ja päätöksentekokoneiston etsimään nykyistä monipuolisempia väyliä kuulla ja osallistaa kansalaisia. Tässä työssä tarvitaan laaja-alaista yhteistyötä yhteiskunnan eri toimijoiden kesken.

SAK katsoo, että esitys yhdistyslain muuttamisesta ja toimintaryhmälain säätämisestä on perusteltu ja kannatettava.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- ***Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.***
- ***Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.***
- ***Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.***
- ***Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).***

Latvatalo Eveliina
SAK ry - Järjestö-osasto järjestöpäällikkö Eija Harjula